

(Esse)

Əvvəllər elə bilirdim, bütün qəbirlər dolu olmalıdır. Elə bilirdim ki, qəbir varsa, demək, içində yuyulub kəfəyə sarmış cəsəd var. Bəlkə bir qolu, ya başı yoxdur, amma mütləq o cəsəddən nəəsə var ki, dədə-baba qaydasıyla başdaşı qoyub, üstünə də mərhumun adını, soyadını, doğum və ölüm tarixlərini nəqş ediblər. Hə, əvvəllər elə bilirdim. Onda hələ müharibənin görünməyən üzünü tanımaq deyildim. Onda müharibə həqiqətləri ancaq efiərdən izlədiyim qədr idi. Daha bilmirdim ki, qəbirlər boş da olur. Özü də səhvən, təsadüfən deyil də, bilərəkdən, planlı şəkildə Hətta boş qəbirlər digərlərinə baxanda daha çox əzizlənir. Çünki neçə-neçə adamın qəlbində nə az, nə çox, elə özü boyda boşluğu doludur, böyük bir ailənin ümid yerinə çevrilir...

Ümid – gəlişigözəl sözdür,

amma mənə görə, insan beynini zəhərləyən ən dəhşətli hissdır. Adamı nələrə inandırır, nələrə təşviq edir bir parça ümid? Ən güclü, ən mötəbər insan da o diri qalan, solmayan ümidin qarşısında acizdir. Bunları beynimdə safçürük edə-edə qarşımdakı dünyagörmüş kişinin baxışlarıyla üzleşirəm. O da ümidlə baxır. Ağzımdan çıxaracağım hər kəliməyə illərin dəyirmanında üyüdüldübləyən ümidlə boylanır:

-Nə dedilər, nəse xatırlayırlar qardaşımla bağlı?

Başımı yelləyirəm:

-Day soruşmadığım adam qalmadı. Bəziləri heç xatırlamır. Deyirlər, bu 30 ildə çox şey yaddan çıxıb. Xatırlayanlar da siz deyən deyir, Namiq müəllim

-Olar, bir siqaret yandırmı?

-Əlbəttə. Buyurun.

O, siqaretini alışıdır. Araya dəmir sükut çökür. Hər qullabda bir ah çəkir. Bütün üz əzələləri gərilib, siması pörtüb:

-Neynəsinlər e, olanı deyirlər

Günel Mehri

Şuşa, 13 sentyabr-2022

dəg Döyüş başlayan kimi yaralayıb. Çox qan itirib. Gəzməyə tapqeti yox imiş. Cüssəli oğlan idi Dəyanət. Ağır olsa da, yoldaşları 3 gün xərkədə daşıyıblar. Sonra yolun yarısında atışma başlayıb... Hərə bir tərəfə səpələnib. Onu da qoyublar bir ağacın altına. Üstünü də kol-kosla örtüblər... Bir müddət sonra getmişdim ora. Əsgər yoldaşları nişan verdi. Ağacı da tapdım. Amma Dəyanəti tapmadım...

lər, biz tapa bilmirik, özünüz axtarış eding Getmədiyimiz yer, müraciət etmədiyimiz orqan qalmadı. Gürcüstana da yazdıq, pul da təklif etdik ermənilərə. Qardaşımı gördüm deyən olmadı... Mənimlə bərabər uşağını soruşulan neçə-neçə başqa valideyn də var idi. O vaxt deyirdilər ki, həmin mühasirədə Dəyanətdən başqa 40 nəfər də itkin düşüb. Aralarında zabıt də vardı, əsgər dəg Bilirsiniz, uşağın şəhid olur,

Dedilər ki, mühasirədən sonra o ərazidə tapılan cəsəd qalıqlarını bir yere toplayıb orda dəfn ediblərg Hər dəfə ora gedəndə həmin abidəni də ziyarət edirəm. Bəlkə qardaşım da ordadır, bilmirəm? Ya bəlkə hələ də sağdır, hardasa oralarda əsirlikdədir...

Dəyanətin boş qəbri

Dəyanətin boş qəbri

Bu söhbətin üstündən aylar keçib. Amma Namiq müəllimin baxışları hafizəmdə silinmir. Çünki onlarla şahidi sorğuladım da, qardaşı Dəyanətlə bağlı ona bir tutarlı xəbər verə bilməmişəm...

Hamısı Qarabağdır...

Dəyanətin ailəsi

Dəyanətin ailəsi

Son sözlər ağzından qırıq-qırıq çıxır. Qəfil qəhərdən boğulub hönkürür. Çarəsiz barmaqları gənc əsgərin masanın üstünə səpələnmiş fotolarını götürüb-qoyur. Sonra barmağıyla ilə yanagında cığır açan yaş itələyir:

- İdmançıydı. Karateylə məşğul idi. Atam istəyirdi hərbi xidməti bitirsin, polis olsun. Bax bu şəkildə hələ Sumqayıtdadı. Getmişdik görüşünə. Axı əvvəl orda başlamışdı hərbi xidmətə. Sonra atam onu Gəncəyə keçirdi ki, bizə yaxın olsun. Yazıq kişi nə biləyd ki, belə olacaq...

Yenə sükut... Baxışlarımızı bir-birimizdən qaçırmıq. Boğazını yaşlamaq üçün qurtum aldığı çayı doğru-dürüst uda bilmir. Çəçəyib öskürür:

-92-ci ilin iyulu idi. Evdə oturmuşduq. Xəbər gəldi ki, uşaqlarınız Ağdərənin Aterk kəndində mühasirəyə düşüb. Nə öldülərindən xəbər var, nə qaldılarından... Dedik, nə mühasirə? Bunların döyüşdə nə işi var? Axı onlar gənc ecgərlərdi, çoxu 3-4 ay hərbi xidmətə başlamış 18 yaşlı uşaqlar idi. Valideynlər gecəgündüz hərbi komissarlığın qarbağından çəkilmirdi. Axırı dedi-

barışsın, şəhidlik ali zirvədir. Cəsədini götürüb torpağa tapşırırsan, üreyin istəyəndə də gedib ziyarət edirsən, için az da olsa rahatlayır. Amma itkin olanda adam bilmir, hara getsin, harda ağlayıb üreyini boşaltsın. Çətin məsələdir e, deməklə, danışmaqla deyil...

Bayaqdan bəri ilk dəfə cəsəretimi toplayıb sözü nü kəsirəm:

- Şəhidlər xiyabanında ziyarət etmişdim qəbrini. Bəs necə oldu ki, ona boş qəbir düzəltdirdiz?

- Hə, atam çox fikir çəkirdi, vəziyyəti yaxşı deyildi. Elə deyirdi ki, birçə qəbri olsaydıq O vaxt xalam oğlu vəzifədə idi. Onun köməyi ilə Şəhidlər xiyabanında yer götürdük, qəbir düzəltdirdik. Elə öz cəbhə yoldaşları ilə bir sıradadır Dəyanətin boş qəbri. Amma atama dedik ki, cəsədi tapılıb, orda torpağa tapşırılıb. Bu yalanı danışmağa məcbur idik. Sırf atamın üreyi rahat olsun deyəg Kişi ölənə kimi ildə neçə dəfə ziyarətinə gedib, Quran oxuturdurdu o boş məzarın üstündə. İnanırdı bizə. Təsəvvür edin, hər dəfə ora gedəndə biz qarlaş-bacı nə çəkirdik? Amma susmağa məcbur idik? Sonra Aterkdə itkin düşənlərin şərəfinə xiyabanın girəcəyində bir abidə ucaldılar.

Şuşadayam. Cıdır düzündə üzünü küleyə doğru dayanmışam. Səfər yoldaşlarım Qarabağda yeni yüksəkliyin azad olunmasını müzakirə edir. Sonra xəbər saytlarında paylaşılmış 50 şəhidimizin fotolarına baxırlar. 50 nürüzlü şəhid 50 yarımçıq ailə 50 nakam taleq Düşünürəm ki, indi üstündə meğrur-meğrur dayandığım bu torpaq, gör nə qədər şəhidin qanı ilə yoğrulub. Bu 30 ildə nə qədər canlar izsiz-tozsuz bu dağlarda qeyb olub, ağac olub, torpaq olub, daş olub? Bu andaca fikrim haçalanıb işıq sürətiylə Şuşa dağlarından Goranboyun Qızılhacılı qəsəbəsinə, Məmmədovlar ailəsinin evinə yol alır. Xəyalən aylar öncə olduğum barlı-baxarlı həyətə adlayıram. Həmin dəyirmi masadır, həmin pürrengi çaydır. Yenə Namiq müəllimlə üz-üzə oturmuşuq. O, siqaretini tüstülədir, göz-ləri yol çəkir. Bu səfər nəzərlərimi qaçırmıram. Sözlü adamlar kimi şəhadət barmağımla tüstüləyən stəkanın kənarına sığal çəkirim:

-Mən bilirəm Dəyanətin yerini. Onlar hamısı Qarabağa dönüb... Əl-ələ verib Qarabağ olublar... Polad da, Raqif da, Dəyanət də, Səbuhi də, hamısı Qarabağdır... Hamısı...